

УДК 930.2:27

**МАТЭРЫЯЛЫ АСОБНЫХ ГАЛІН ОРДЭНУ КАРМЕЛІТАЎ
У ФОНДАХ ЦНБ НАН БЕЛАРУСІ**

Сыцько Кірыл Валер'евіч

Цэнтральная навуковая бібліятэка імя Я. Коласа НАН Беларусі
(г. Мінск, Беларусь)

У тэксце разглядаюцца матэрыялы з беларускіх кляштараў Ордэну кармелітаў, якія трапілі на захаванне ў Цэнтральную навуковую бібліятэку імя

Я. Коласа. Робицца спроба адсачыць шлях дадзеных матэрыялаў у бібліятэку, апісваецца іх каштоўнасць як гістарычных крыніц, прыводзяцца іншыя месцы захавання некаторых дакументаў, якія разам з названым комплексам складаюць адзінае інфармацыйнае поле.

У фондзе 23 Цэнтральнай навуковай бібліятэкі імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі захоўваецца вялікі пласт гістарычных крыніц, незвязаных паміж сабой роднаснымі правеньэнтнымі сувязямі і, у большай ступені, апісаны і скампіляваны ў вопісе спарадычна. Адным з нешматлікіх упарадкаваных па прынцеце паходжання кавалкаў названага фонду з'яўляецца сукупнасць матэрыялаў, створаных рознымі галінамі Ордэну кармелітаў на тэрыторыі ВКЛ, а пазней і беларуска-літоўскіх губерняў Расійскай імперыі.

Дадзены комплекс дакументаў, якія паходзяць з пакармеліцкіх кляштароў, налічвае 79 адзінак захавання і храналагічна ахоплівае 1759–1842 гг. Выклісчана большасць матэрыялаў належыць кармелітам босым (O.C.D., Carmelitae Discaiceati), дзевяць адзінак захавання створана галіной кармелітаў чаравічковых (O.Carm., Carmelitae Saiceati), пазначаных у вопісе пад назвай «кармеліты старых правіл». Тэрытарыяльна калекцыя ахапіла наступныя кляштары: засвірскі, пінскі, старамядзельскі, анталепскі, лінкаўскі, чавусскі, бялыніцкі, слабодскі, пашэменскі, гудагайскі, гродзенскі, глыбоцкі, хвалонскі, ковенскі, віленскі. Таксама ў зборы бібліятэкі трапілі матэрыялы Капітула Літоўскай правінцыі Ордэну кармелітаў босых. Гісторыка-архіўна даведка да фонду не дае дакладных звестак аб тым, якім чынам дакументы справаводства кармеліцкіх кляштароў трапілі ў бібліятэку. У прыватнасці, у ёй занатавана невялікая інфармацыя, аб тым, што частка матэрыялаў прывезена па выніках экспедыцыі з былога Надвілейскага дэканата, а таксама набыта ў прыватных асоб у 1983–1984 гг. (пры гэтым, прозвішчы асоб не ўжаныя) [1, арк. 9].

Па тыповідавых прыкметах гістарычныя крыніцы, якія складаюць комплекс пакармеліцкіх кляштароў, адносяцца да матэрыялаў справаводства. Гэта службовая перапіска; уваходныя даручэнні цывільных і касцельных уладаў; рапарта; справаздачы; інструкцы; выпіскі з вячыхтых гродскіх кнігі і кнігі губернскіх праўленняў па маёмасных спрэчках; усемажлівія ведамасці і маёмасныя рэестры. Невялікія колькасць матэрыялаў складаюць перапіскі богаслужэнняў [2; 3, арк. 1-2], інвентары і візітацыі [4; 5]. Дадзеная тыповідавая характарыстыка пэўным чынам пралівае святло на прычыны, паводле якіх памянёны комплекс дакументаў адлажыўся ў ЦНБ НАН Беларусі. Паводле беларускага савецкага архіўнага заканадаўства, падобныя гістарычныя крыніцы адносіліся да трэцяй (найменшай) катэгорыі каштоўнасці, ці наўпрост знішчаліся як каштоўнасці не маісчых. Прыкладам падобных адносін да дакументаў могуць служыць масавыя мукулатурныя кампаніі, якія праводзіў Цэнтральны гістарычны архіў БССР (зараз – НГАБ) у 1945–1980-ых гг. Так, было знішчана 29 адзінак захавання Рагачова-Быхаўскага дэканата, сярод якіх былі выклісчана комплексы матэрыялаў, пералічаныя вышэй [6, арк. 4-7]. Такім чынам, можна зрабіць вывад, што ў бібліятэку па рэштавым прынцеце трапілі толькі тыя дакументы, якія не ўяўлялі каштоўнасці для дзяржаўнай архіўнай сістэмы і былі пакінуты ў касцёлах, пасля чаго іх выкупілі прыватныя асобы ці сама бібліятэка.

Дадзеныя звесткі можна пацвердзіць канкрэтным прыкладам. У НГАБ на захаванне трапіла 38 адзінак з бялыніцкага кляштару, сярод якіх матэрыялы

па рамонце касцёла, інвентары, спіюы парафіян, метрычныя кнігі [7]. У дадатак да гэтага тое, што на думку кляштарных кусташаў было найбольш цікавым і каштоўным, было вывезена ў правінцыйны ордэнскі архіў у Кракаў. Напрыклад, у Кракаве на сённяшні дзень апынуліся матэрыялы, датычныя цудадзейнага абраза Маці Божай Бялыніцкай за 1737–1756 г. [8, арк. 1-16]. Як вынік, у ЦНБ захоўваюцца толькі тыя крыніцы, якія заставаліся ў Бялынічах па стане на 1980-я г. – дакументы бягучага справаводства, у тым ліку копіі рапартаў [9, арк. 1-2адв.]. Тое ж можна казаць і пра гістарычныя крыніцы з іншых кляштараў, якія захоўваюцца ў Цэнтральнай навуковай бібліятэцы.

Не глядзячы на падобную нізкую ацэнку з боку савецкага архіваўнаўства ў дачыненні да матэрыялаў, трапіўшых у ЦНБ, можна гаварыць аб тым, што на сённяшнім этапе развіцця айчынай гістарычнай навукі яны з'яўляюцца каштоўнымі крыніцамі ведаў па мікрагісторыі і гісторыі штодзённасці Беларусі. Так, побач з дастаткова статычнымі рапартамі і адлюкамі, выкананымі бюракратычнай мовай, статыстычнымі звесткамі аб колькасці манахаў, грашовых выдатках на іх утрыманне і г.д, занатавана каштоўнейшая інфармацыя пра голад у Беларусі ў 1830 г. [10, арк. 25-27адв.]; успышкі воспы ў 1821-1822 і 1831 г. і ролю рымска-каталіцкага касцёла ў аптацыі да вакцынацыі [11, арк. 231-231адв.]; п'янстве і амаральных паводзінах асобных братоў ордэну [12, арк. 1-1адв.; 13]; вырабе і продажы кармелітамі алкагольных напояў; удзеле братоў ордэну ў паўстанні 1863-1864 г. і ўкрыцці белых жаўнераў у сваіх кляштарх; функцыянаванні ў розных населеных пунктах аптэк, якія размяшчаліся пры пакармеліцкіх кляштарх [14, арк. 2-11] і шмат інш. Пры падрабязным аналізе названых звестак і іх спалучэнні з роднаснай па сваёй прыродзе інфармацыяй (напрыклад, з іншымі звесткамі аб эпідэміі халеры ў 1830-1831 гг.), ствараецца ўзровень гістарычных ведаў, які можна назваць парафіяльнай штодзённасцю.

Такім чынам, комплекс гістарычных крыніц кармеліцкіх кляштараў, які знаходзіцца на захаванні ў ЦНБ НАН Беларусі, уяўляе з сябе сукупнасць дакументаў, якія аказаліся па пэўных прычынах непатрэбнымі савецкай дзяржаўнай архіўнай сістэме, а таксама правінцыйнаму архіву Ордэну кармелітаў. Тым не менш, улічваючы сённяшнія ўмовы развіцця гістарычнай навукі, памянёны комплекс з'яўляецца каштоўным матэрыялам па мікрагісторыі і гісторыі штодзённасці Беларусі. Дакументы, якія ён уключае ў сябе – гэта акты справаводства, якія мусяць выкарыстоўвацца выключна ў сукупнасці з тымі гістарычнымі крыніцамі, што адлажыліся ў іншых архівасховішчах.

Літаратура

1. Цэнтральная навуковая бібліятэка імя Якуба Коласа Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (ЦНБ НАН Беларусі). – Ф. 23. Б'в. Б'н. Гісторыка-архіўная даведка да вопісу.
2. ЦНБ НАН Беларусі. – Ф. 23. Воп. 1. Адз. Зах. 900.
3. ЦНБ НАН Беларусі. – Ф. 23. Воп. 1. Адз. Зах. 922.
4. ЦНБ НАН Беларусі. – Ф. 23. Воп. 1. Адз. Зах. 899.
5. ЦНБ НАН Беларусі. – Ф. 23. Воп. 1. Адз. Зах. 914-915.
6. Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (НГАБ). – Ф. 2378. Б'в. Б'н. Справа фонду № 2378.
7. НГАБ. – Ф. 2380. Воп. 1. Спр. 1-38.
8. Archiwum Ojców karmelitów w Krakowie (AKKr). – Rkps. 177.
9. ЦНБ НАН Беларусі. – Ф. 23. Воп. 1. Адз. Зах. 943.
10. ЦНБ НАН Беларусі. – Ф. 23. Воп. 1. Адз. Зах. 880.
11. ЦНБ НАН Беларусі. – Ф. 23. Воп. 1. Адз. Зах. 938.

12. ЦНБ НАН Беларусі. – Ф. 23. Воп. 1. Адз. Зах. 913.
13. ЦНБ НАН Беларусі. – Ф. 23. Воп. 1. Адз. Зах. 924.
14. ЦНБ НАН Беларусі. – Ф. 23. Воп. 1. Адз. Зах. 917.